

МОНГОЛ, ХЯТАДЫН ХИЛИЙН ХАМТАРСАН ШАЛГАЛТЫН ДҮНГИЙН ТУХАЙ

*Н.Содномцог**

Монгол Улс, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын хилийг хоёр улсын хооронд 1962 онд байгуулсан хилийн гэрээний дагуу 1962-1964 онд газар дээр нь тогтоон тэмдэглэж, 1982-1984 онд нэг дэх удаагийн хамтарсан шалгалтыг явуулж, Монгол, Хятадын хилийн Гэрээг 1975 онд Нэгдсэн Үндэсний Байгууллагад бүртгүүлсэн.

Улсын хилийг тогтоон тэмдэглэх, шалгах, арчлан хамгаалах, хилийн хэсэгт хамтран ажиллах бүхий л асуудлыг зохицуулах хилийн дэглэмийн гэрээг 1988 онд байгуулсан.

Энэ гэрээний дагуу Монгол, Хятадын хилийг хоёр дахь удаа хамтран шалгах ажлыг эрхлэх Хамтарсан комиссыг Засгийн Газрууд тохиролцон 2001 оноос ажиллуулсан юм.

Хамтарсан комисс нь Монгол Улс, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын хоорондын улсын хилийг тогтоосон болон нэг дэх удаагийн шалгасан баримт бичгүүд, баруун, зүүн уулзварын цэгийг тогтоон тэмдэглэсэн хэлэлцээр, тодорхойлолт-протокол, хилийн дэглэм, хилийн асуудлыг зохицуулж байх тухай гэрээг тус тус удирдлага болгон ажиллаж, шалгалтын явцад комиссын бүгд хуралдааныг нийт 7 удаа зохион байгуулж, хилийн хамтарсан шалгалтын ажлыг дүгнэх, цаашдын зорилтыг тодорхойлон ажлын төлөвлөгөөг боловсруулан батлах болон цаг үеийн бусад асуудлыг хэлэлцэн шийдвэрлэж байсны дээр төлөөлөгчдийн удирдлага болон мэргэжилтнүүдийн ажлын уулзалтуудыг тухай бүрд нь хийж байв. Хилийн хамтарсан шалгалтын ажлыг зохион байгуулж явуулахад удирдлага болгох нийт 20 төрлийн удирдамж, дүрэм, нарийвчилсан журмыг боловсруулан мөрдөж ажиллав.

Шалгалтыг аль болох үр ашигтай зохион байгуулж явуулах зорилгоор улсын хилийг 17 хэсэгт хувааж, тус бүрдээ Монгол, Хятадын хэсгээс бүрдсэн хамтарсан ажлын 17 хэсэг бүхий 11 салбар комисс, байр зүйн зураг үйлдэх ажлын хэсэг, түүний дор агаарын зургийн холболт, тодруулалтын 4 баг, сүлжээ (GPS), хэмжилтийн 5, нивелирлэлийн 3 бригад зохион байгуулж ажилласан. Эдгээр нь байгаль цаг агаарын хүнд нөхцөлд хилийн шугамын дагуу, газар орон дээр хийгдсэн үндсэн ажлуудыг гүйцэтгэж өмнөө тавигдсан үүргээ бүрэн биелүүлсэн болно.

*Н.Содномцог - Монгол-Хятадын хилийг 2 дахь удаа хамтран шалгах хамтарсан комиссын Монголын хэсгийн харнуцлагатай нарийн бичгийн дарга

Хоёр улсын хилийг тогтоон тэмдэглэсэн, шалгасан өмнөх үед (1962-1964, 1982-1984) баримталж байсан зарчмыг уламжлал болгон талуудын тохиролцсоноор хилийн шалгалтын үеийн ажиллах хүчний хангалт, материал, санхүүгийн зардлын үндсэн хэсгийг тэнцүү хуваан (50 хувь) хариуцаж, Монголын тал жил тутам 300 хүртэл хүн, 70 орчим авто тээврийн болон тусгай техник, 40 орчим агт морьд гаргаж өөрсдийн хүмүүсийн цалин, томилолт, унаа болон захиргааны холбогдолтой зардлыг хариуцав.

ХХЕГ, түүний харъяа хилийн анги салбаруудад хил шалгалтын ажилд ихээхэн тусалцаа, дэмжлэг үзүүлснийг энд зориуд тэмдэглүүштэй. Хээрийн ажлын хэсгүүдийн орон байр, ахуйн хэрэгсэл, хамгааллын хувцас, ажлын багаж зэрэг 54 нэр төрлийн зүйлийг Хилийн цэргээс энэ ажилд ханган нийлүүлэв. ЗИЛ-131, ГАЗ-66 маркийн нийт 20 гаруй автомашиныг татан авч оролцуулсан.

Улсын хилийн хоёр дахь удаагийн хамтарсан шалгалтыг агаараас зураг авах, байр зүйн зураг үйлдэх, хилийн төхөөрөмжийн болон суурин боловсруулалтын ажил гэсэн 4 үе шаттайгаар үндсэн ажлуудыг гүйцэтгэв.

Агаараас зураг хамтран авах ажлын хэсгийг байгуулж, Алтай Таван Богд уулаас Тарваган Дахын овоо хүртэл хэсэгт “нарийвчилсан журам”, “төлөвлөгөө”, “замнал”-ын дагуу нийт 64 удаагийн 265 цагийн нислэг үйлдэж 4267 кадр зураг авч боловсрууллаа.

Байр зүйн зураг үйлдэх ажлын хэсгийг хамтарсан комиссын дэргэд байгуулж, “техникийн горим”, “нарийвчилсан журам”-ын дагуу нийт хилийн хэсэгт 120 цэгээс бүрдсэн геодезийн сүлжээг байгуулав. Сүлжээг байгуулахад GPS-ийн өндөр нарийвчлалын багаж, ITRF 97 солбицлын системийг ашиглав.

Балтийн тэнгисийн өндрийн тогтолцооноос Хятадын 1985 оны улсын өндрийн тогтолцоонд Булган-Такашикен, Замын-Үүд-Эрээн, Баянхошуу-Өвдөг гэсэн чиглэлээр нивелирдлэгийн хэмжилтийг хийж шилжүүлэв.

Хилийн шугамын дагуу 1:50000-ны масштабтай 246 хуудас, 1:100000-ны масштабтай 26 хуудас нийт 272 хуудас зургийн холболт, тодруулалтын ажлыг хийж, хилийн зурвасын газрын зургийг анх удаа тоон технологиор зохиов.

Улсын хилийг хилийн боомтуудын уулзалтын зам огтолж буй хэсэгт төрийн сүлд бүхий том оврын, говь, тал хээрийн бүсэд дунд

оврын, өндөр уулын бүсэд жижиг оврын боржин чулуун тэмдгүүдээр тэмдэглэж, баруунаас зүүн тийш дэс тоогоор дугаарлав.

Шалгалтын дүнд хуучин байсан 1113 тэмдгийн 1173 баганыг сольж, шинээр 420 тэмдгийн 424 баганыг нэмж босгосоноор улсын хилд нийтдээ хилийн 1533 тэмдгийн 1597 баганатай болж хилийн тэмдгүүдийн хоорондын дундаж зай 1,2 км-ээр ойртож, нягтрал нь 27,8 хувиар, нэмэгдэж байна.

Нийт хилийн 1597 баганын солбицол, өндрийг GPS-ийн өндөр нарийвчлалын багажаар ITRF 97 солбицлын системд тодорхойлов.

Хилийн нийт 69,1 км ой модтой хэсэгт 15 метрийн өргөнтэй огтолсон зурвас гаргаж, цэвэрлэв.

Нөмрөг, Халх, Шарилж, Хэрлэн голын нийт 157,7 км хэсэгт усны холимог ажлын хэсэг ажиллаж үндсэн гольдролыг тодорхойлон, тэдгээрийн нийт 53 арлын улсын харъяаллыг тогтов.

Хил шалгалтын ажилд орон нутгийн засаг захиргааны санал авахын зэрэгцээ аймгийн засаг дарга нарыг Монголын хэсгийн бүрэлдэхүүнд оруулан нягт холбоотой ажиллав.

Монгол, Хятадын хилийн баруун, зүүн уулзвар цэгийг гурван улсын хилийн баруун, зүүн уулзварын цэгийг тогтоосон тодорхойлолт-протоколтой уялдуулан цогц болголоо.

Шалгалтын явцад үр дүнгийн баримт бичгүүдийг нийт хилийн дагуу нэгдсэн системд оруулан шинэчилж, “Монгол, Хятадын хилийг хоёр дахь удаа хамтран шалгасан тухай Монгол Улсын Засгийн газар, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын Засгийн газар хоорондын протокол”-ыг 1 боть, “Монгол Улс, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын хилийн зурвасын газрын зураг”-ийг 2 боть, “Хилийн тэмдгийн бүртгэлийн хүснэгт”-ийг 3 боть, “Монгол Улс, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын хилийг хоёр дахь удаа хамтран шалгасан үр дүнгийн эмхтгэл”-ийг ботиор тус тус бэлтгэн, баримт бичгийн нэг хувилбарын иж бүрдлийг 7 боть болгон багцалж монгол хувилбарыг 182 хувь хэвлэв.

Хамтарсан комисс нь “Бүгд Найрамдах Монгол Ард Улсын Засгийн газар ба Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын Засгийн газар хооронд байгуулсан хоёр улсын хилийн тухай Протокол”-ын 40 дүгээр заалт, Монгол Улсын Засгийн газрын 2001 оны 94 дүгээр тогтоол, талуудын төлөөлөгчдөд даалгасан болон Хамтарсан комиссын дүрэмд заасан үүрэг, удирдамжийн зорилтуудыг бүрэн биелүүлсэн гэж үзэж байна.